

УДК 338.432

В. А. Голян,
 д. е. н., професор,
 директор, Громадська організація "Європейський аналітичний центр", м. Київ
 ORCID ID: 0000-0002-2502-4573
 Ю. М. Лучечко,
 аспірант, Луцький національний технічний університет
 ORCID ID: 0000-0001-9006-5374
 А. І. Гордійчук,
 к. е. н., доцент, Луцький національний технічний університет
 ORCID ID: 0000-0003-3274-8219
 Д. М. Шмаров,
 аспірант, Луцький національний технічний університет
 ORCID ID: 0000-0003-3382-9408

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.9.27

КОМПЛЕКСНИЙ РОЗВИТОК СФЕРИ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СИРОВИНИ В КОНТЕКСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПОТОКІВ В АГРАРНИЙ СЕКТОР

V. Golyan,
 Doctor of Economic Sciences, Professor, Director, Public Organization "European Analytical Centre", Kyiv
 Y. Luchechko,
 Postgraduate student, Lutsk National Technical University
 A. Gordiychuk,
 PhD in Economics, Associate Professor, Lutsk National Technical University
 D. Shmarov,
 Postgraduate student, Lutsk National Technical University

INTEGRATED DEVELOPMENT OF THE SPHERE OF PROCESSING OF AGRICULTURAL RAW MATERIALS IN THE CONTEXT OF DIVERSIFICATION OF INVESTMENT FLOWS TO THE AGRICULTURAL SECTOR

У статті обґрунтовується доцільність забезпечення комплексного розвитку сфери переробки сільськогосподарської сировини як базової детермінанти розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу аграрного сектора національної економіки. Встановлено, що в останні роки значну питому вагу в структурі експорту та імпорту готових харчових продуктів займають залишки і відходи харчової промисловості, що свідчить про збереження сировинної моделі розвитку національного АПК. Дослідження показали, що забезпечення прийнятних темпів розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу та зміцнення фінансової стабільності в аграрному секторі стане можливим за умови масштабного оновлення основних фондів та модернізації виробничих потужностей, що можливе лише у випадку здійснення значного обсягу капітальних вкладень. Доведено, що активізація інвестиційної діяльності в секторі переробно-харчових виробництв можлива за умови створення необхідного інституціонального середовища через диверсифікацію інструментів та методів податкового стимулювання інвестиційної діяльності, розширення специфікації методів державного регулювання інвестиційної діяльності в сільському господарстві та переробно-харчовому сегменті АПК. Обґрунтовано, що регуляторний вплив держави на відтворювальні пропорції у сфері переробки сільськогосподарської сировини має охоплювати консультативне забезпечення розвитку переробно-харчових виробництв через інжинірингове супроводження інвестування процесів запровадження сучасних технологій переробки сільськогосподарської сировини та утилізації відходів на основі використання франчайзингових та реінжинірингових бізнес-процесів; активізацію діяльності дорадницьких служб в частині донесення інформації до суб'єктів

агропродовольчого підприємництва щодо можливостей використання передового досвіду становлення переробно-харчових виробництв на базі особистих селянських та фермерських господарств; консультативне супроводження утилізації відходів сільськогосподарського виробництва та вирощування біоенергетичних культур в контексті розбудови індустрії виробництва біопалива. Встановлено, що досягнення комплексного результату та зростання ефективності впливу формальних інститутів на економічні процеси стануть можливими через підтримку переробки сільськогосподарської сировини на основі диференційованого використання регуляторних методів, заснованих на прямій та непрямій державній фінансовій підтримці переробно-харчових виробництв.

The article substantiates the feasibility of providing a comprehensive development of the sphere of processing of agricultural raw materials as a basic determinant of the expanded reproduction of the resource and production potential of the agricultural sector of the national economy. It is established that in recent years, a significant share in the structure of exports and imports of finished food takes residues and waste from the food industry, while maintaining a raw model of development of national agriculture complex. Research has shown that ensuring an acceptable rate of expanded reproduction of resource and production potential and strengthening financial stability in the agricultural sector will be possible if large-scale renewal of fixed assets and modernization of production capacities, which is possible only if a significant amount of capital investment is made. It is proved that the activation of investment activities in the sector of food processing production is possible if the necessary institutional environment is created through the diversification of tools and methods of tax incentives for investment activities, expanding the specification of methods of state regulation of investment activities in agriculture and the food-processing segment of the agro-industrial complex. It is proved that the regulatory influence of the state on the reproduction proportions in the sphere of processing of agricultural raw materials should include the advisory development of food-processing production through engineering support of investment processes and introduction of modern technologies of processing of agricultural raw materials and waste disposal through the use of franchising and reengineering business processes. The revitalization of advisory services in terms of delivering information to the subjects of agricultural and food enterprise on the possibilities of applying best practices of formation food-processing production on the private farms; the advisory support of the utilization of agricultural residues and growing bioenergy crops in the context of development of the industry of biofuel production. It is established that achieving a comprehensive result and increasing the effectiveness of the influence of formal institutions on economic processes will be possible through support for the processing of agricultural raw materials based on differentiated use of regulatory methods based on direct and indirect state financial support for food-processing production.

Ключові слова: переробка сільськогосподарської сировини, комплексний розвиток, інвестиційні потоки, стимулювання, диверсифікація, відтворювальні пропорції.

Key words: processing of agricultural raw materials, integrated development, investment flows, incentives, diversification, reproduction proportions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Подолання сировинної спрямованості українського сукупного аграрного експорту залежить від швидкості процесів нарощення потужностей у сфері переробки сільськогосподарської сировини, що дасть можливість збільшити обсяги виробництва готової продукції і усунути прецеденти тотального вивезення за межі країни продукції з низькою доданою вартістю. Водночас переробка сільськогосподарської сировини супроводжується утворенням значної кількості тваринних та рослинних відходів, що також виступають ресурсною базою для виробництва конкурентоспроможної як на вітчизняному, так і на закордонному ринках продукції. Лише за умови забезпечення високого рівня утилізації відходів сільськогосподарського виробництва та пере-

робно-харчових виробництв можна говорити про комплексний розвиток сфери переробки сільськогосподарської сировини, який має вагомe значення для соціально-економічного піднесення окремих територій як в господарському, соціальному, так і в екологічному плані. Введення необхідних для повноцінного рециклінгу тваринних та рослинних відходів і виробництва на їх основі цінних кормових добавок та енергетичних продуктів технологій потребує суттєвого збільшення інвестиційних впливів у сферу переробки сільськогосподарської сировини, що стане можливим за умови створення відповідних інституціональних передумов, які забезпечать зростання обсягів інвестицій у проекти модернізації переробно-харчових виробництв як за рахунок внутрішніх джерел суб'єктів агропродовольчого підприємництва, так і за рахунок залучення інвестицій міжнародних фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур-нерезидентів. З огляду на це

пріоритети забезпечення комплексного розвитку сфери переробки сільськогосподарської сировини мають корелювати з домінантами удосконалення інституціонального підґрунтя інвестування проєктів модернізації та реконструкції основного капіталу переробно-харчових виробництв як у частині перетворення матеріально-речової субстанції сільськогосподарської продукції у готовий продукт, так і в частині рециклінгу вживаної тваринницької та рослинницької сировини.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вдалою квінтесенцією обґрунтування необхідності забезпечення комплексного розвитку сфери переробки сільськогосподарської сировини слід вважати підхід О. Кривчун та О. Шеремет щодо великого проценту відходів, які утворюються у процесі переробки продукції тваринництва та рослинництва з метою виробництва того чи іншого харчового продукту. На їх думку, харчова промисловість переробляє багатокомпонентну сировину, в основному, сільськогосподарського походження з метою одержання з неї, як правило, одного якого-небудь компонента: цукру — із цукрового буряка, крохмалю — з картоплі й зерна, рослинного масла — з насіння соняшника, ріпака та ін. Водночас для одержання основної продукції сировина використовується лише на 15—30%, інша частина залишається у відходах. Практично всі ці відходи є вторинними сировинними ресурсами, тому що містять найцінніші речовини — вітаміни, клітковину, білок, мікроелементи [2]. Враховуючи значні обсяги відходів, які утворюються у різних фазах функціонування агропродуктового ланцюга, вироблення перспективних напрямів їх повторного використання і відповідно виробництво на цій основі конкурентоспроможної продукції продовольчого, кормового та енергетичного спрямування і є основною складовою комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора.

В. Тимчак у концепт забезпечення комплексного використання ресурсно-виробничого потенціалу переробно-харчових виробництв закладає багатофункціональне призначення сільськогосподарської сировини в агропродуктових ланцюгах і враховує важливість інституціональних чинників в забезпеченні прийнятнього рівня ефективності рециклінгу вторинної сировини. На думку вченого, у площині комплексного використання сировини харчової промисловості перебуває ідея впровадження у виробництво не тільки маловідходних і безвідход-

них технологій в окремих технологічних процесах суб'єктів господарювання, але й використання відходів як вторинної сировини в інтегрованих підприємствах, їх об'єднаннях та інших галузях національної економіки. Застосування відходів у процесі виробництва продукції дає змогу перетворювати їх у цінну, часом навіть дефіцитну сировину, що використовується у сільському господарстві найчастіше як корми у тваринництві та добриво у рослинництві; в інших галузях промисловості та для вторинної переробки на тому ж підприємстві, де вони отримані [4]. Виходячи з наведених міркувань варто зазначити, що можливості зростання рівня утилізації тваринних та рослинних відходів підвищуватимуться в разі створення статутних та нестатутних об'єднань суб'єктів аграрного та агропродовольчого підприємництва, завдяки чому продукування продукції з відходів детермінуватиметься наявною потребою в суміжних ланках агропродуктового ланцюга.

На необхідності підвищення рівня утилізації відходів харчової промисловості як вагомого джерела матеріальних ресурсів і передумови створення додаткових фаз відтворювальних пропорцій в агропродуктових ланцюгах наголошує С. Байбєрова. Зокрема вона стверджує, що харчова промисловість одна з найбільш розвинених галузей матеріального виробництва України і водночас одне з найбільших джерел утворення відходів. Обсяги утворення деяких відходів досить значні. Так, відходи в плодоовочевій, консервній галузі становлять 0,5—0,9 млн т за рік (яблучні, ягідні та овочеві вичавки), 0,1—0,12 млн т за рік (фруктові кісточки, шкаралупи горіхів). Нині промисловій переробці піддаються не більше 22% відходів [1]. Водночас підвищення рівня утилізації харчових відходів значною мірою пов'язано з достатнім обсягом інвестиційних вливань в придбання сучасного високотехнологічного обладнання, яке дозволить перетворювати вживану сільськогосподарську та харчову сировину в готову продукцію продовольчого та промислового спрямування.

Актуальність удосконалення інституціонального середовища інвестиційного процесу у секторі переробно-харчових виробництв випливає з констатації Д.М. Крисановим надзвичайно складного фінансово-економічного стану суб'єктів агропродовольчого підприємництва. Вчений стверджує, що переважно функціонують технологічно відсталі, фінансово збиткові переробно-харчові виробництва, які працюють в дуже складних економічних, про-

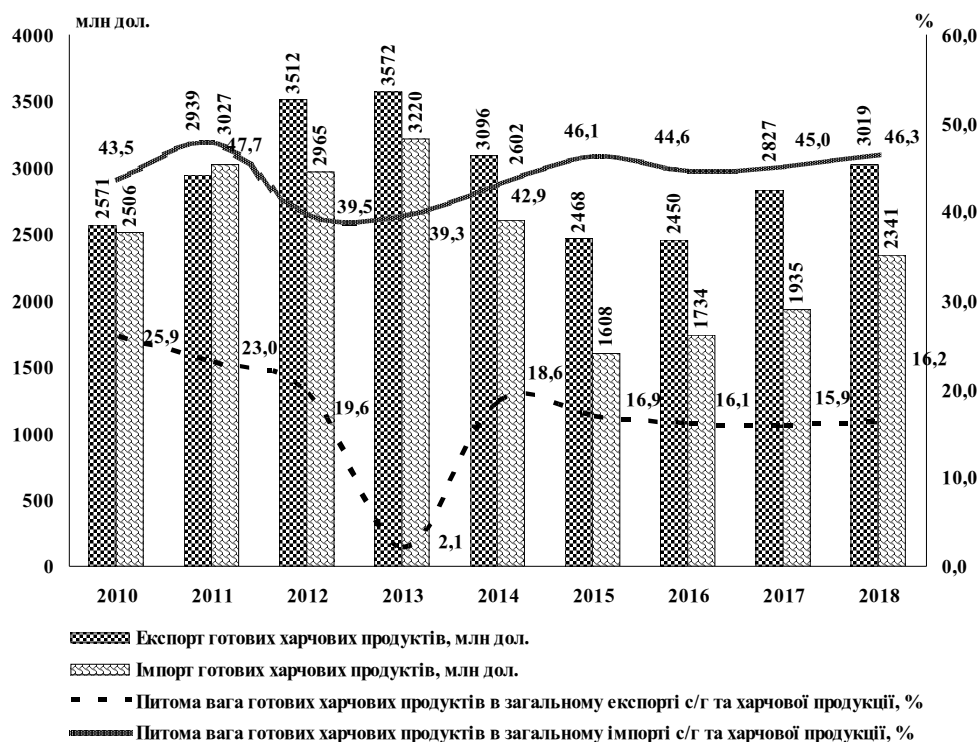

Рис. 1. Експорт та імпорт готових харчових продуктів в Україні

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

сторових та інших умовах, зокрема на умовах отримання давальницької сировини та її оплати після реалізації виготовленої харчової продукції [3]. З огляду на це, перспективи комплексного розвитку сфери переробки сільськогосподарської сировини необхідно розглядати в тісному взаємозв'язку з диверсифікацією джерел, методів та способів інвестиційного забезпечення модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази виробництва, які здійснюють використання вживаної сільськогосподарської сировини для виробництва товарів промислового, продовольчого, кормового та енергетичного спрямування.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування напрямів забезпечення комплексного розвитку сфери переробки сільськогосподарської сировини на основі диверсифікації інвестиційних потоків у національний АПК та врахування існуючих тенденцій в динаміці експорту та імпорту готових харчових продуктів в розрізі основних товарних позицій, зокрема залишків і відходів харчової промисловості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Базовою передумовою комплексного розвитку сфери переробки сільськогосподарської

сировини є максимізація виробництва готових харчових продуктів та результативніше використання тваринних та рослинних відходів. Відображенням рівня комплексності розвитку переробної ланки аграрного сектора також є товарна структура експорту готових харчових продуктів, оскільки підвищення питомої ваги продукції з високою доданою вартістю свідчить про зростання глибини переробки сільськогосподарської сировини та рівня утилізації тваринних і рослинних відходів. Значні обсяги експорту залишків та відходів харчової промисловості також свідчать про те, що вивозиться продукція з низькою доданою вартістю і фактично є харчовим і кормовим напівфабрикатом, що виступає сировиною для виробництва готової продукції як правило у високорозвинених країнах.

Збільшення частки готових харчових продуктів в структурі експорту свідчить про поступове послаблення сировинної спрямованості розвитку національного АПК. Також необхідно враховувати той факт, що зростання питомої ваги готових харчових продуктів в структурі імпорту свідчить про залежність прийнятного рівня продовольчої безпеки від зовнішніх чинників. Зокрема у 2018 році питома вага готових харчових продуктів в загальному експорті харчової та сільськогосподарської продукції знизилась до 16,2% з 18,6% у 2014 році та 25,9% у 2010 році.

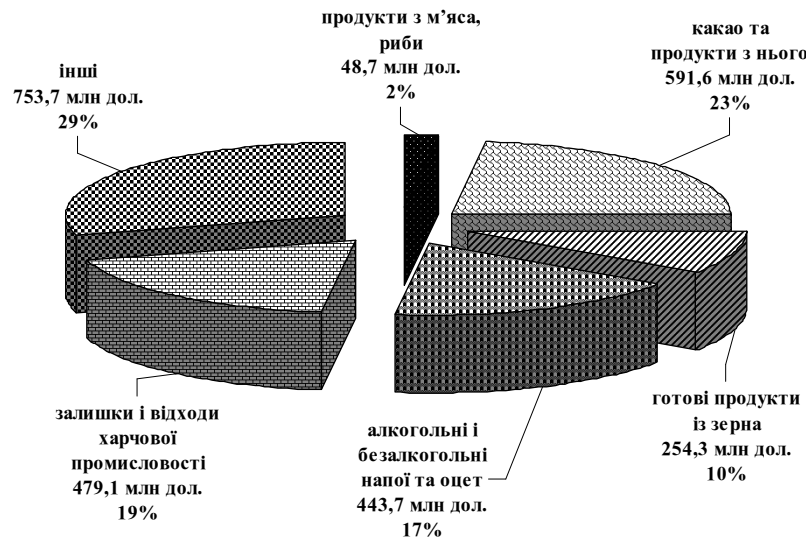

Рис. 2. Товарна структура українського експорту готових харчових продуктів у 2010 році

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Водночас продовжує зростати питома вага імпорту готових харчових продуктів. Загалом у 2018 році частка ввезення готових харчових продуктів зросла до 46,3% проти 39,3% у 2013 та 43,5% у 2010 році (рис. 1).

Зростання експорту готових харчових продуктів у 2018 році порівняно з 2017 роком пов'язане зі збільшенням поставок продуктів рослинної олії та макухи. На другому місці за обсягами експорту — м'ясо та субпродукти домашньої птиці, яких було експортовано на \$507 млн.

Зростання цін на продовольство та збільшення глобального попиту на продукти харчування і сприятливі природні умови дозволили Україні стати нетто-експортером готових

харчових продуктів. Зокрема протягом 2010—2018 років експорт готових харчових продуктів збільшився на 17,4% з 2571 до 3019 млн дол. Найбільше значення експорту готових харчових продуктів припадало на 2013 рік — 3572 млн дол. Продовжує зростати залежність України від імпорту готових харчових продуктів. Загалом, у 2018 році імпорт даної товарної позиції склав 2341 млн дол., що є нижче показника 2013 та 2010 років — 3220 та 2506 млн дол. відповідно. В результаті протягом 2010—2018 років експортно-імпортне сальдо відображало зростаючий тренд з незначним зниженням у 2013 та 2016 роках та склало у 2018 році 677,7 млн дол. проти 352,2 і 65 млн дол. у 2013 та 2010 роках відповідно.

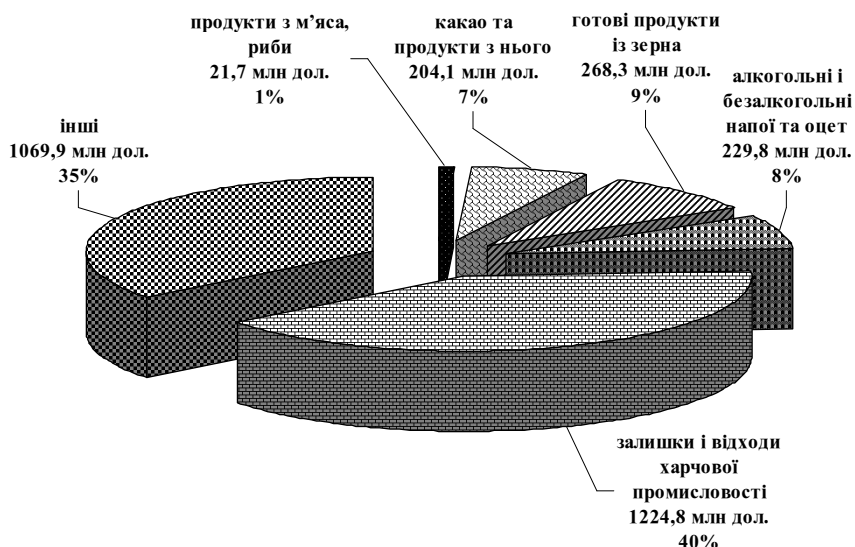

Рис. 3. Товарна структура українського експорту готових харчових продуктів у 2018 році

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

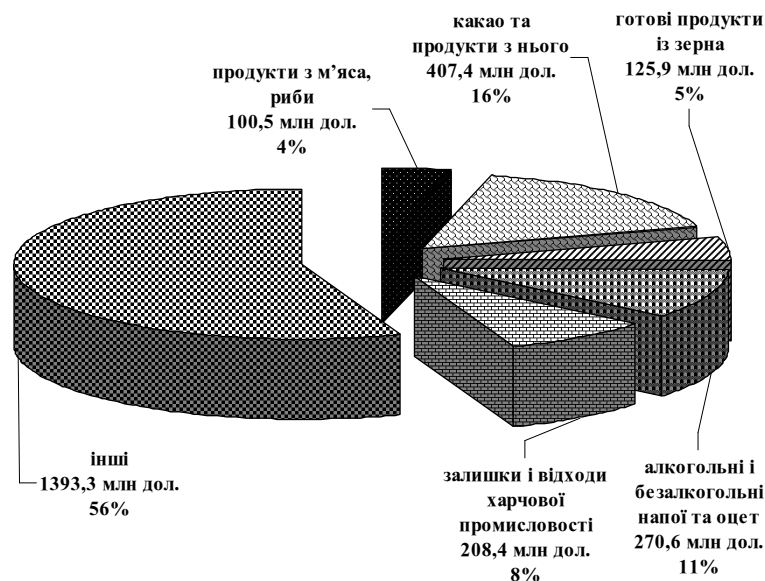

Рис. 4. Товарна структура імпорту готових харчових продуктів в Україну у 2010 році

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

У структурі експорту готових харчових продуктів у 2010 році українські виробники здійснили найбільше поставок какао та продуктів з нього — на 591,6 млн дол. або 23% від загального обсягу експорту готових харчових продуктів. Також були значні поставки залишків і відходів харчової промисловості. Така позиція включає борошно, крупи та гранули з м'яса або м'ясних субпродуктів, риби або ракоподібних, молюсків чи інших водяних безхребетних, непридатні для споживання; шкварки, що використовуються у вигляді готових кормів для тварин. Відповідно позиція займає велику частку, що свідчить про низький рівень комп-

лексності у переробній ланці аграрного сектору (рис. 2). Висока частка залишків і відходів харчової промисловості в сукупному аграрному експорті свідчить про те, що Україна залишається одним з найбільших постачальників харчових напівфабрикатів, а це говорить про вивезення потенційної доданої вартості, що могла б створюватися в Україні і давати додаткові імпульси розвитку суміжних галузей та на-рошувати капіталізацію агропродовольчого підприємництва загалом.

У 2018 році порівняно з 2010 роком в структурі експорту готових харчових продуктів відбулися значні зміни. Суттєво збільшилась

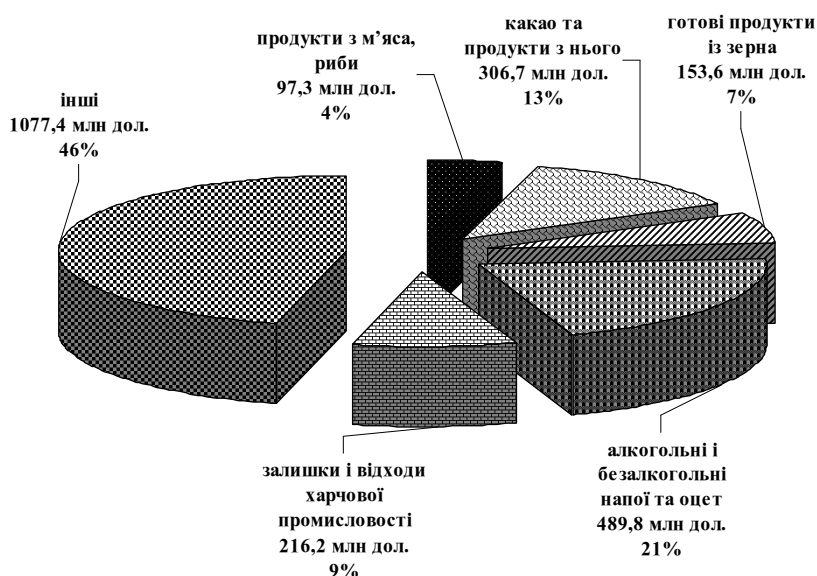

Рис. 5. Товарна структура імпорту готових харчових продуктів в Україну у 2018 році

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

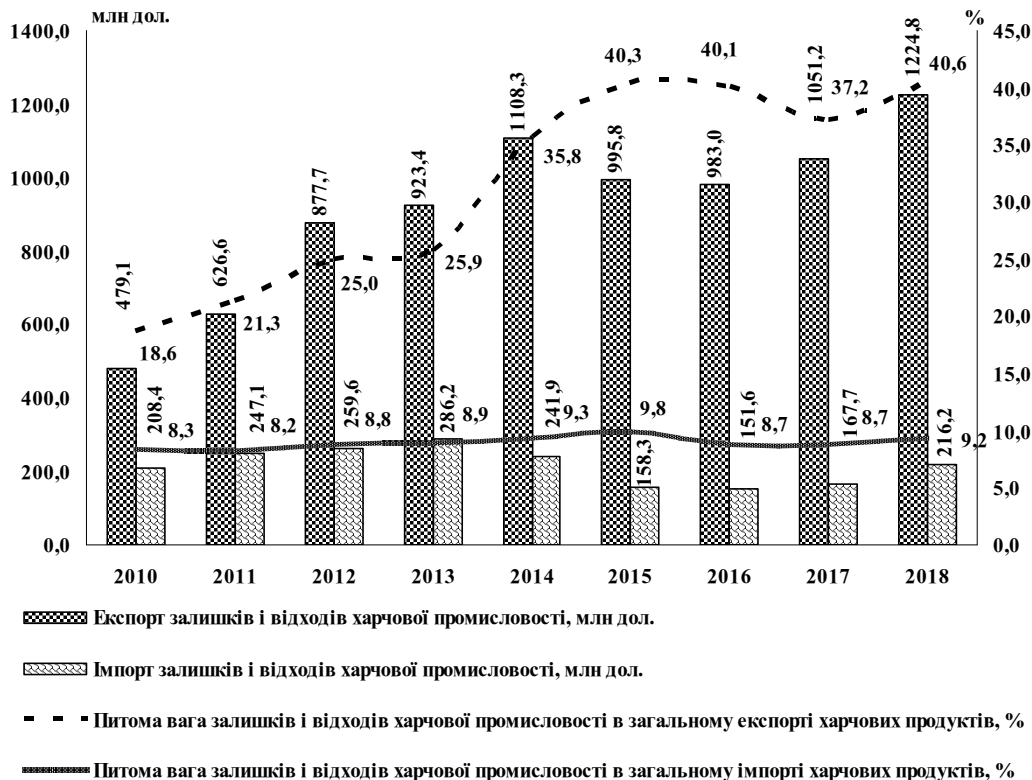

Рис. 6. Експорт та імпорт залишків і відходів харчової промисловості в Україні

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

частка залишків та відходів харчової промисловості — до 40% або 1224,8 млн дол., що пов'язано з накопиченням продовольчих та кормових напівфабрикатів і відсутністю відповідних потужностей для їх переробки всередині країни. Крім того, зменшилася абсолютна величина та частка експорту алкогольних та безалкогольних напоїв у 2018 році порівняно з 2010 роком — до 8% або 229,8 млн дол. (рис. 3). Причина цієї ситуації у високих ставках акцизу на спирт, що підвищує затратність у всіх подальших фазах агропродуктового ланцюга у виробництві спиртовмісних продуктів, що й знайшло своє відображення також у зменшенні експорту даної товарної групи. Крім того зменшились поставки готових продуктів з м'яса та риби, какао та продуктів з нього — до 9 та 7% відповідно.

У 2010 році Україна здійснювала імпорт значної кількості різноманітних готових продуктів харчування, що відображається найбільшою часткою в імпорті інших готових продуктів харчування — 56% або 1393,3 млн дол. Також висока питома вага припадала на какао та продукти з нього, алкогольні і безалкогольні напої та оцет і залишки та відходи харчової промисловості — 16%, 11% та 8% відповідно (рис. 4). Обсяги імпорту продовжували зростати завдяки стабільному курсу долара в Україні у 2010—

2013 роках, що формувало високу ємність внутрішнього ринку та відповідно підвищений попит на імпортні готові харчові продукти.

У 2018 році порівняно з 2010 роком відбулися значні структурні зміни в імпорті готових харчових продуктів, що пов'язано з перерозподілом внутрішнього ринку у зв'язку зі зменшенням купівельної спроможності населення через багатократну девальвацію національної грошової одиниці. У поточній ситуації імпортери стали робити акценти на найбільш затребувані готові харчові продукти. Зокрема зменшилася диверсифікованість готових харчових продуктів та збільшилася питома вага окремих товарних позицій, що пов'язані з певними звичками та культурою в країні або знаходяться на місці першої необхідності для населення. Зокрема значно збільшилось ввезення алкогольних та неалкогольних напоїв та готових харчових продуктів із зерна — до 21% та 7% у структурі поставок відповідно, проти 11% та 5% у 2010 році. Також зросли поставки залишків та відходів харчової промисловості на 1% у структурі або на 7,8 млн дол. за обсягом поставок (рис. 5).

Водночас червоною лінією збереження за Україною статусу сировинного придатка не лише Заходу, а й Сходу виступають значні обсяги експорту залишків і відходів харчової промисловості, які могли б перероблятися всере-

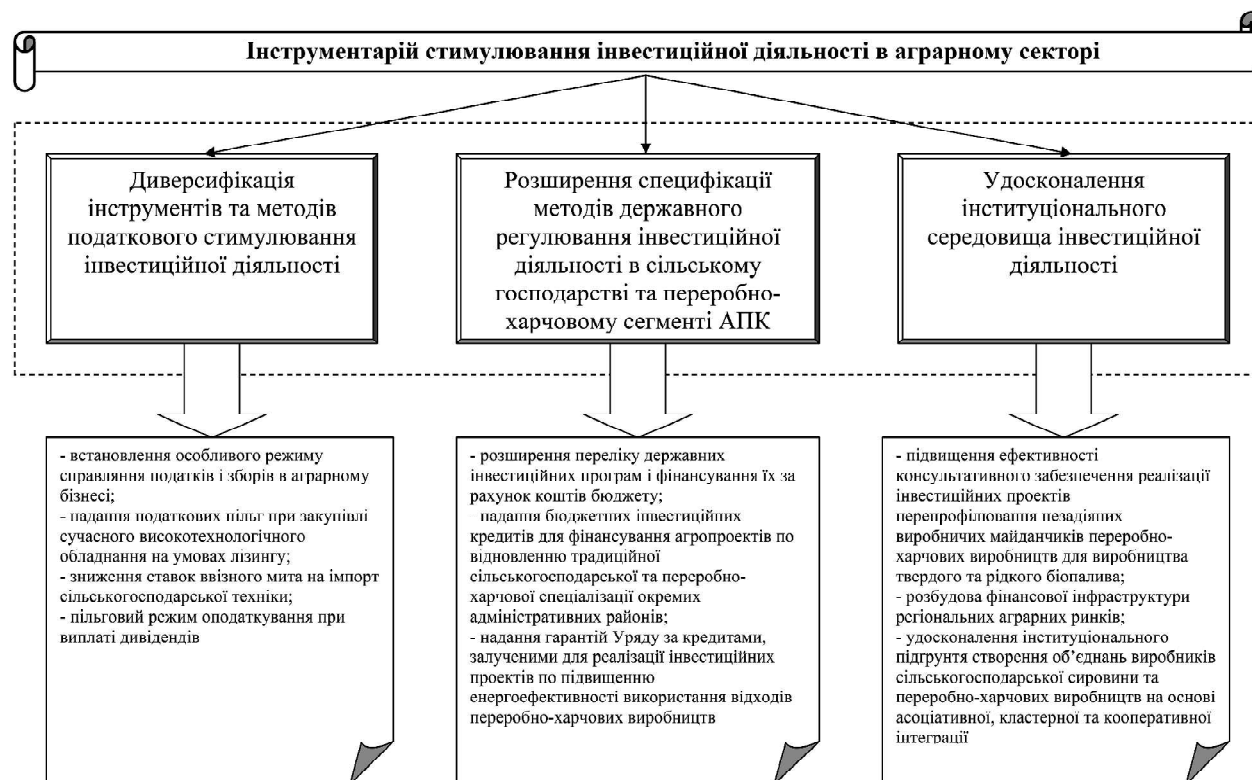

Рис. 7. Пріоритетні напрями забезпечення диверсифікації інвестиційних потоків у сировинному та переробно-харчовому сегментах аграрного сектора національної економіки

дині країни і таким чином забезпечувати нарощення експорту готових харчових продуктів. Залишки і відходи харчової промисловості охоплюють: готові корми для тварин — сюди входить борошно, крупи та гранули з м'яса або м'ясних субпродуктів, висівки (з уточненням за якісними характеристиками щодо вмісту крохмалю, білків, сухої речовини та ін.), а також відходи і залишки від виробництва крохмалю, буряковий жом, багаса, макуха, шрот отриманий від переробки сої, соняшнику, льону, ріпаку, а також продукти, що використовуються для годівлі тварин. Протягом 2010—2018 років експорт залишків та відходів харчової промисловості лінійно зростає від 479,1 млн дол. у 2010 році до 1224,8 млн дол. у 2018 році. Відповідна динаміка прослідковується і в питомій вазі 18,6% та 40,6% у 2010 та 2018 роках відповідно (рис. 6).

Так, у 2017 році експорт соняшникового шроту зріс на 20,5%, бурякового жому — на 51,5%, в той час як обсяги експорту соєвого та ріпакового шроту знизилися як в натуральному, так і у вартісному виразі. А за чотири місяці 2018 року Україна наростила експорт соєвого шроту (на 20%), бурякового жому (+44%), ріпакового шроту (+269%), в той час як експорт соняшникового шроту знизився (-7,1%). Зменшення обсягів експорту залишків та відходів харчової промисловості може бути забезпе-

чим за умови введення додаткових потужностей по їх переробці. Відкривати такі потужності в Україні може бути вигідно в тому випадку, якщо виробник матиме конкурентну перевагу на світовому ринку — наприклад, нижча собівартість виробництва, що дозволить продавати таку продукцію за ціною нижчою, ніж у виробників з Франції, Туреччини чи інших країн. Або ж, якщо зростатиме потреба у цій продукції на внутрішньому ринку [5]. У найближчій перспективі зростання експорту може відбуватися внаслідок збільшення обсягів переробки сої, соняшнику, ріпаку, буряку в Україні або за умови зниження обсягів внутрішнього споживання відходів сільськогосподарського виробництва та переробно-харчових виробництв.

У загальному плані досягнення проривних результатів стосовно підвищення рівня комплексності розвитку сфери переробки сільськогосподарської сировини залежить від покращення інвестиційного клімату в країні загалом, і в аграрному секторі зокрема. Базовим параметром для збільшення капітальних вкладень в національну економіку є стан інвестиційного клімату, котрий визначає подальші сценарії розвитку ділових процесів та розподіляє сфери економіки залежно від еластичності щодо зміни інвестиційного клімату. Водночас можна виділити сфери економіки що працюють для

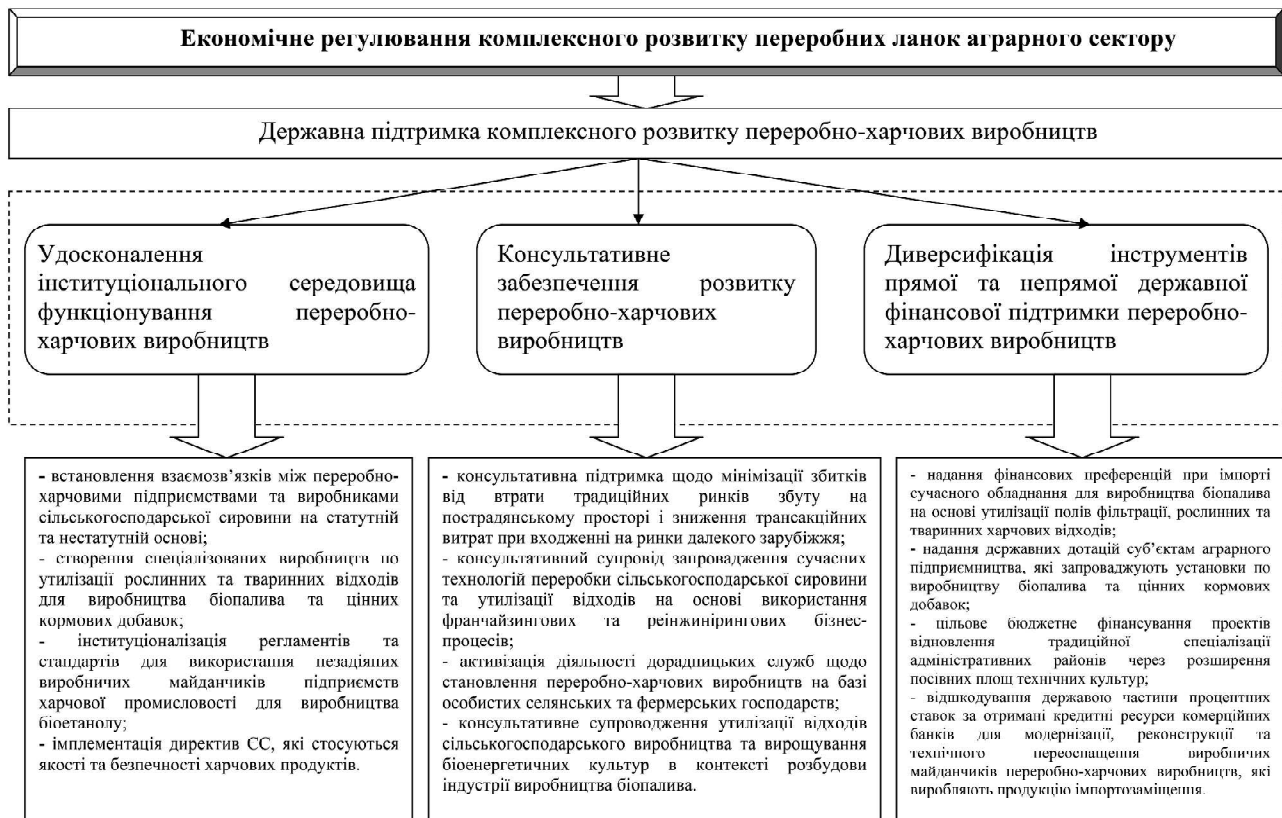

Рис. 8. Інституціональне підґрунтя інвестиційного забезпечення комплексного розвитку переробно-харчових виробництв

задоволення найнеобхідніших потреб населення і котрі не залежать від стану інвестиційного клімату. Також є сфери, котрі не суттєво реагують на зміну інвестиційного середовища, як правило, сюди відносяться виробництва товарів повсякденного попиту. Найбільш чутливим до зміни інвестиційного клімату є випуск товарів та послуг тривалого користування.

Разом із тим, на даний момент розвитку національної економіки потрібно розглядати три сценарії розвитку інвестиційного клімату в Україні. Перший сценарій передбачає продовження поточного тренду, тобто повільного відновлення в існуючому форматі без суттєвих змін щодо удосконалення інституціонального середовища диверсифікації джерел, методів та форм інвестиційної діяльності. Можливий і варіант відновлення економічного зростання в Україні та зміна інституціонального середовища в напрямку більш комфортних умов ведення бізнесу, тоді інвестори приймають протягом 6—12 місяців ряд позитивних рішень щодо капіталовкладень в інфраструктурні проєкти.

В умовах настання чергової фази світової фінансової кризи та збільшення глобальних ризиків через пандемію коронавірусу та воєнні конфлікти починає розвиватися третій сценарій — зниження ділової активності та темпів

економічного зростання. Інвестори відкладають на невизначений час рішення щодо вкладення коштів до позитивних наслідків економічних реформ. Сприятливий інвестиційний клімат практично відсутній. В такому випадку збільшується дефіцит державного бюджету та знецінюється національна грошова одиниця. Тому розвиваються сфери економіки, що задовольняють найбільш необхідні потреби населення.

Для забезпечення прийнятних темпів розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу та фінансової стабільності в аграрному секторі повинні забезпечуватися відповідні масштаби оновлення основних фондів та модернізація виробничих потужностей, що можливе лише у випадку здійснення значного обсягу капіталовкладень. Активізація інвестиційної діяльності в сільському господарстві та в секторі переробно-харчових виробництв можлива за умови створення необхідного інституціонального середовища через диверсифікацію інструментів та методів податкового стимулювання інвестиційної діяльності, розширення специфікації методів державного регулювання інвестиційної діяльності в сільському господарстві та переробно-харчовому сегменті АПК (рис. 7).

Податкове середовище є важливою складовою сприятливості інвестиційного клімату і потребує встановлення особливого режиму справляння податків і зборів в аграрному бізнесі та надання податкових пільг при закупівлі сучасного високотехнологічного обладнання на умовах лізингу. Також потрібно знизити ставки ввізного мита на імпорт сільськогосподарської техніки та забезпечити пільговий режим оподаткування при виплаті дивідендів.

Для стимулювання інвестиційного процесу потрібно збільшувати кількість методів державного регулювання інвестиційної діяльності в переробно-харчовому сегменті АПК через формування державних інвестиційних програм і фінансування їх за рахунок коштів бюджету та надання бюджетних інвестиційних кредитів і гарантій Уряду для фінансування агропроектів.

Крім того, Уряд повинен проводити заходи щодо зміни інституціонального середовища інвестиційної діяльності для забезпечення високих конкурентних позицій порівняно з іншими країнами. Для цього пропонується створити умови для належного консультативного забезпечення реалізації інвестиційних проектів по перепрофілюванню незадіяних виробничих майданчиків переробно-харчових виробництв для виробництва твердого та рідкого біопалива і розбудови фінансової інфраструктури регіональних аграрних ринків. Також необхідно удосконалювати інституціональне підґрунтя створення об'єднань виробників сільськогосподарської сировини та переробно-харчових виробництв на основі асоціативної, кластерної та кооперативної інтеграції.

Нарощення інвестиційних потоків у переробно-харчовий сегмент аграрного сектора національної економіки значною мірою залежить від взаємодії державних та приватних інститутів, яка повинна проявлятися не лише в фінансовому і фінансово-розподільчому напрямках, а і у вигляді створення сприятливого інституціонального середовища для введення додаткових потужностей у переробно-харчові виробництва. В цьому аспекті необхідно здійснювати заходи в напрямках удосконалення інституціонального середовища функціонування переробно-харчових виробництв, консультативного забезпечення розвитку переробно-харчових виробництв та диверсифікації інструментів прямої та непрямої державної фінансової підтримки переробно-харчових виробництв.

Покращення інвестиційного клімату через інституціональні зміни є основним напрямком

діяльності урядів економічно розвинутих країн, що дозволяє їм залучати іноземні інвестиції та сприяти розвитку переробно-харчового сегмента сільського господарства. В Україні в цьому контексті необхідно зміцнювати економічні відносини між переробно-харчовими підприємствами та виробниками сільськогосподарської сировини та впроваджувати стандарти директив ЄС, які стосуються якості та безпечності харчових продуктів.

Уряд також має здійснювати консультативне забезпечення розвитку переробно-харчових виробництв через інжинірингове супроводження процесів запровадження сучасних технологій переробки сільськогосподарської сировини та утилізації відходів на основі використання франчайзингових та реінжинірингових бізнес-процесів; активізацію діяльності дорадницьких служб щодо становлення переробно-харчових виробництв на базі особистих селянських та фермерських господарств; консультативне супроводження утилізації відходів сільськогосподарського виробництва та вирощування біоенергетичних культур у контексті розбудови індустрії виробництва біопалива (рис. 8).

З метою досягнення комплексного результату та збільшення ефективності впливу формальних інститутів на економічні процеси підтримка переробки сільськогосподарської сировини повинна включати диференційовані методи, засновані на прямій та непрямій державній фінансовій підтримці переробно-харчових виробництв. Наприклад, шляхом надання фінансових преференцій при імпорті сучасного обладнання для виробництва біопалива, надання державних дотацій суб'єктам аграрного підприємництва, які запроваджують установки по виробництву біопалива, бюджетного фінансування проектів відновлення традиційної спеціалізації адміністративних районів через розширення посівних площ технічних культур та налагодження їх первинної переробки та відшкодування державою частини процентних ставок за отримані кредитні ресурси комерційних банків для модернізації, реконструкції та технічного переоснащення виробничих майданчиків переробно-харчових виробництв, які виробляють продукцію імпортозаміщення.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Однією з основних передумов розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу аграрного сектора національної економіки є забезпечення комплексного розвитку сфе-

ри переробки сільськогосподарської сировини. Це також важливий чинник формування агропродуктових ланцюгів із замкненим циклом виробництва, що сприятиме підвищенню рівня капіталізації агропродовольчого підприємництва та створенню нових робочих місць в адміністративних районах сільськогосподарської спеціалізації. Виходячи зі структури українського експорту та імпорту готових харчових продуктів, де значну питому вагу займають залишки і відходи харчової промисловості, можна стверджувати, що на даний момент розвиток сфери переробки сільськогосподарської сировини не відзначається достатнім рівнем комплексного розвитку.

Україна залишається одним з найбільших експортерів харчових та кормових напівфабрикатів на світовий ринок, що фактично призводить до виведення потенційно можливої доданої вартості в разі налагодження переробки названих напівфабрикатів всередині країни за кордон. Однією з основних причини низького рівня комплексності розвитку сфери переробки сільськогосподарської сировини є відсутність достатнього спектра джерел, форм та методів залучення інвестиційних потоків у відтворення основного капіталу переробно-харчових виробництв.

Дослідження показали, що пріоритетними напрямками диверсифікації інвестиційних потоків в сировинному та переробно-харчовому сегментах аграрного сектора національної економіки мають виступати: диверсифікація інструментів та методів податкового стимулювання інвестиційної діяльності, розширення специфікації методів державного регулювання інвестиційної діяльності в сільському господарстві та переробно-харчовому сегменті АПК, удосконалення інституціонального середовища інвестиційної діяльності. В умовах гострої конкурентної боротьби на глобальних ринках продовольства для забезпечення прискорених темпів комплексного розвитку сфери переробки сільськогосподарської сировини важливе значення має консультативне забезпечення суб'єктів агропродовольчого підприємництва стосовно вибору методів та форм залучення інвестиційних потоків у модернізацію та реконструкцію основних засобів.

Література:

1. Байберова С.С. Використання прогресивних ресурсозберігаючих технологій в харчовій промисловості. Проблеми та перспективи сталого розвитку АПК. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. ТДАТУ. 2017. С. 5—6.

2. Кривчун О.М., Шеремет О.О. Еколого-економічна ефективність переробки вторинної сировини харчової промисловості. Наукові праці НУХТ. 2010. № 33. С. 121—130.

3. Крисанов Д.Ф. Оптимізація інтеграційних зв'язків між підприємствами сільського господарства і переробно-харчових галузей в умовах посилення впливу євроінтеграційних процесів. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. 2016. Вип. 11. С. 137—151.

4. Тимчак В.С. Комплексне використання відходів харчової промисловості в умовах інноваційних викликів. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 10. С. 57—62.

5. Чому відходи харчопрому стали однією з основних статей українського експорту. Агропортал. URL: <http://agroportal.ua/ua/views/mnenie-eksperta/pochemu-otkhody-pishcheproma-stali-odnoi-iz-osnovnykh-statei-ukrainskogo-eksporta/>

References:

1. Bajbierova, S.S. (2017), "The use of advanced resource-saving technologies in the food industry", Problemy ta perspektyvy staloho rozvytku APK. Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii TDATU [Problems and prospects of sustainable development of agro-industrial complex. Proceedings of the international scientific-practical conference of TSATU], pp. 5—6.

2. Kryvchun, O.M. and Sheremet, O.O. (2010), "Ecological and economic efficiency of processing of secondary raw materials of the food industry", Naukovi pratsi NUKhT, vol. 33, pp. 121—130.

3. Krysanov, D.F. (2016), "Optimization of integration relations between agricultural enterprises and processing and food industries in the conditions of strengthening the influence of European integration processes", Visnyk Kam'ianets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka. Ekonomichni nauky, vol. 11, pp. 137—151.

4. Tymchak, V.S. (2016), "Integrated use of food industry waste in terms of innovative challenges", Prychornomors'ki ekonomichni studii, vol. 10, pp. 57—62.

5. Onyschenko, N. (2018), "Why food waste has become one of the main items of Ukrainian exports", Agroportal, available at: <http://agroportal.ua/ua/views/mnenie-eksperta/pochemu-otkhody-pishcheproma-stali-odnoi-iz-osnovnykh-statei-ukrainskogo-eksporta/> (Accessed 10 April 2020).

Стаття надійшла до редакції 15.04.2020 р.